

HATVAN ÉVE SZÜLETETT NAGY GÁSPÁR

PAPP ENDRE

A nyelv felszabadít

Nagy Gáspár költészetének logikája

A BESZÉD JOGA

*A nyelv már nem ad világot,
a világ ad bábeli nyelvzsarnokokat, szóterroristákat;
teremtődnek a nyelvi Nagy Ponyva alatt
nyelvfilozófiák, fűrészpörban lovagló kis bobókok,*

*pompás feminin nyafogások,
hercegi tapsalattvalói egy közepes kreatúrának;*

*és eljön maga Kreón is,
engedélyt ad a temetésre: temetik a világot;*

*a nyelv nem gyújt világot,
nem világosul meg általa a sötét konyhában
egyetlen mosatlan edény sem;*

*a politikusok nyelvi matricákat ragasztanak
az újságok címlapjaira, s egymás hátára is,
hogy a majom emberiség
és a megtermett biztonsági majmok
onnan is olvashassák a teendőket;
a mi teendők tehát a föntiekből következnek.*

A strófa Nagy Gáspár egyik emblematikus verséből, *A valóság égető nyelvéből* való. Pontosan kifejezi a költő tiltakozását: egybekapcsolódik benne a politikai manipulációval és elnyomással, illetve a kulturális-szellemi kiüresedéssel szembeni – taktikázást nem tűrő – ellenállás kimondása. A mi „teendők” – a lenini ironikus parafrázis élet nem akarván csorbítani – valóban az, amit a vers folytatása is ígér: kinyitni az értelmezés lehetőségét az isteni távlat felé. Nagy Gáspár poézise egyebek mellett azért megőrzendő értéke a magyar irodalomnak, mert művészetében tökéletes átfedésben van az alkotó és mű, és mert önmagát a kor ellenében is érvényesíteni képes erkölcsi fenoménna (Görömbei András) emeli a költői személyiséget, s általa az értéktanúsító magatartást magas esztétikai színvonalon gyakorolja. Fontos kulturális tapasztalat ez a XX. század végi, illetve ezredfordulós magyar művelődésben. Az életműnek van még

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

egy nélkülözhetetlen tulajdonsága, ami a nemzeti emlékezetből kitörölhetetlenné kell tegye: költészete paradigmaticusan elválnak az „utániség” számos válfaját bemutató, annak belátásait nyögő kortárs hazai irodalom – irányt mutatóvá kanonizált – „nyelvfilozofikus” trendjétől. Korszerűvé, s nem csak „mássá”, éppen a nyelvhez való viszonyának alapvető különbsége avatja. A nyelv Nagy Gáspárnál nem használóját lefokozó, alávető, elbizonytalanító szerepben tűnik föl, ellenkezőleg: kinyitja a végtelenség terét az emberi egzisztencia előtt.

Nagy Gáspár lírája látszólag igen távoli pólusok, a lázadás és a feltétlen tekintélytisztelet között mozog. Az előbbi vonás a közéleti szerepvállaláshoz fűződik, míg az utóbbi a létfilozófiai számvetéshez. Mondható úgy is, hogy e kettősség a létezés két arcának, az egyszerűség és az egyetemesség élményének megszólaltatásai. Számon kérő, ítélező magatartása szilárd alapokon nyugvó eszméierkölcsei bázist feltételez, ahonnan kiindulva hitelesítheti nyelvi cselekvését. „Nagy Gáspár költészete a kezdetektől szoros kapcsolatban áll a katolicitással. Eleinte a hagyomány szakrális, liturgikus jelképeinek, szimbólumainak versbe emelésével, majd pedig a katolicitásból kinövő metafizikai kiteljesedéssel, kegyelmi állapotra való találással” – jellemezte poézisát értő kritikusa, Pécsi Györgyi (*„A remény sohasem meghaló” – Nagy Gáspárról, a költőről és az emberről*). Valóban, az alkotó mély keresztény hite sohasem válik kérdésessé. Ahogyan monográfiája, Görömbei András írta: a hit abszolút érték ebben a világlátásban. Versei – a kezdetektől – egyre határozottabban foglalják szintézisbe a látszólagos kettősséget. A történelmi létezés és a metafizikai-vallási eszményeket hirdető beszéd, a vers átfedésbe kerül. A szintézis dimenziója esztétikai vetületben a maradandóság szépsége, morálisan a képviselt értékek helytállóságának bizonyossága, egzisztenciális kitágításban a hitvalló élet.

A hit, a létfelfogás esztétikai vetülete természetesen nem mutatkozhat meg másként, mint a nyelvhez való viszonyban. Abban a tradicionális bizalomban, amely hisz benne, hogy a nyelv forrása a valóságnak, s értelemmel ruházza azt fel az előfeltételezés, a teljességre való előremutatás gesztusa révén. Kifejeződik ebben a vonatkozásban az örök érvényűnek tudott létminőségekhez, a megbocsátó szeretethez és a kegyelem jelenvalóságához való ragaszkodás, illetve annak a meggyőződésnek a hirdetése, hogy a helyes emberi szó sugalmazott, mivel helytállóan nevezi meg a dolgok és események jelentését, azaz érvényre juttatja igazságukat. Ezek az állítások azonban akkor érthetők meg, ha tisztázódik: miért az igazság- és identitástételezés kérdése áll e költészet középpontjában. A beszédhelyzet, műfajválasztás, idő- és térfogalom természete, tragikum és ironia egybejátszása mind e felvetés megválaszolásán múlik.

A poéta több írásában is olvasható a „verset vétkeztem” kifejezés. A beszéd jogának problémája tehát erkölcsi vetületben, az emberi lét eredendő bűnösségének szemantikai körében merül fel. Az életmű egyértelmű felelete a felvetésre: a hallgatásnál – mint valós alternatívánál – akkor lehet több az emberi beszéd, ha és amennyiben az igazságra irányul. Ez az igazságfogalom természetesen azonos a keresztény dogmatikáéval. Annak belátásához, hogyan képes e hitbeli bizonyosság egy – ebben az esetben –

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

esztétikai természetű szintéziseszmény eredetivé és céljává válni, a nyelv és a szó lényegének teológiai elemzése nyújthat fogódzót. Hiszen önmagában a kijelentés, hogy Nagy Gáspár bízik a költészet értelemformáló és világalakító erejében, még alátámasztásra szorul. Honnan meríti meggyőződését? Miként magyarázható az Írás igazsága?

Wolfhart Pannenberg *Rendszeres teológiájának* értelmében a bibliai igazságot időben kibomló, interszjektív értelmezésre ráutalt axiómaként kell felfognunk. Az Írás egysége ugyanis végső soron csak az értelmező felfogásában valósul meg oly módon, hogy a mondanivaló nincs kiszolgáltatva a befogadó önkényének. Éppen ellenkezőleg: a mondanivaló igazsága szabja meg az értelmezés minőségét, azaz a véleménycserek során a mondanivaló hoz ítéletet értelmezője felől. Az isteni üzenet megismerése folytonosan kibontakozóban van. A dogma igazsága „eszkatologikus fogalom” (Karl Barth), ami azt jelenti, hogy végérvényes ismeretet kizárólag a történelem végén megvalósuló isteni kinyilatkoztatás adományoz majd. Jelenbeli ismeretünk következképpen korlátozott érvényű, csupán a történelmi folyamat magyarázatára támaszkodhatunk. Az igazság ugyanakkor nem szorul konszenzusra! A megismerés a történelemben és a közösségben zajlik, s a létrejövő egyetértés a vizsgált dolog azonosságáról alakul ki, s nem a benne foglaltak érvényességéről. Azért, mert igazság nem keletkezik folytonosan, hanem megelőzi az embert, eleve adott. Ítéletet alkotva az ember nem állhat felette az igazságnak, sohasem uralhatja, s nem teremti, csupán törekedhet arra, hogy érvényre juttassa.

Az igazság eszméje szervesen összefügg a lét fogalmával. Ágoston szerint az igaz valódi önazonosság, a hamis, ami más, mint aminek látszik. Az igazság megfelel az önazonosságnak, vagyis az emberi identitás lényegét és feltételét jelenti. Identitásunk – ahogy tudásunk is – véges, az idő függvénye. Csak a jövőben mutatkozik majd meg, mi az, ami megmarad, s ezért megbízható, és ebben az értelemben: igaz. Ítéleteink igazságát a dolgok között tapasztalt koherencia, illetve a róluk alkotott ítéleteink elmentmondásmentes egysége szavatolhatja. Mivel tapasztalataink a történelmi közegehez kötődnek, amelyben léteznek, viszonylagosak. Azonban a viszonylagosság maga is viszonylagos: az abszolútum eszméjéhez kötődik, nélküle értelmezhetetlen. A történesek jelentése az idődimenzióban végérvényesen nem meghatározható, minden ítélet előfeltételezéseken alapul, érvényessége előrenyúlik a jövőbe. A jelentésadások folytonosan módosulnak az értelmezési folyamatban, ezért töredékesek, de csak abszolút háttér előtt lehetnek azok, egyébként még azok sem. Isteni háttér nélkül a lét dolgai megítélhetetlenek és értelmezhetetlenek. A viszonylagosság szükségszerűen feltételezi az egyetemes állandóságot a maga viszonyfogalmi létében. Mivel csak Isten lehet a minden igaz egységeként felfogott koherencia ontológiai helye, ezért Isten szükségszerűség. S ahogyan az igazságnak, úgy az emberi azonosságtudatnak is Istenben nyugszik a lételméleti státusa. Az igazságot és azonosságot – mint láttuk: a kettő nem választható el egymástól – kereső ember nyelvi cselekvésében önnön végességének korlátain igyekszik túljutni. Isten igazsága az állítás és annak recepciója között helyezkedik el, ennek a befogadásnak a végső mértéke. A létezés értelmezése részesedés az egzisztenciánkon túlmutató igazságból, hiszen csak abban az esetben lehetséges bármiféle megértés, ha van igazság. Ez nem jelent mást, mint azt, hogy aki Istenről kíván beszélni,

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

annak szükségképpen a világról és az emberről, az ember kiengeszteléséről és megváltásáról is beszélnie kell.

S ezt teszi Nagy Gáspár költészete is. Konok kitartással és megingathatatlan bizonyossággal. Műveiben határozottan szembehelyezkedik a történelmi jelen idővel, annak uralkodó létfelfogásával. Tudjuk jól, ez utóbbi föllebbezhetetlen normaként kéri számon a világ létének és céljának egyetlen végső isteni okra való levezethetőségének a tagadását, az emberi egzisztencia lényegi abszurditásának, illetve paradoxonokban, disszonanciákban való megragadhatóságának belátását. Az igazság és önazonosság, mindenféle filozófia számára nélkülözhetetlen fogalmait megszüntetve őrzi meg, amikor feloldja azokat a maguk logikai ellentmondásában. Nyílt tagadása ez a keresztényi egyetemességtudatnak, amely a világ egységét, a történelem célszerűségét, az emberi sors önmagán túlmutató értelmét, az üdvtörténet valóságát vallja. A költő ragaszkodása az isteni igazsághoz kultúrantropológiai vonatkozású, erkölcsi természetű ítélkezéssel jár együtt. Az „isten” szó a modern (és még inkább a posztmodern) világban felismert értelem fogyatékoságára emlékeztet, annak a világnak a helyzetére, amelyből kimeztződött egységének és teljességének kérdése, és megválaszolatlaná lett az emberi lét teljességének problémája – állítja Pannenberg teológiája. A vers erre utal: „borzasztó töredékes itt minden, mint az élet / csak rárakódik majd csöppnyi hézagos tapasztalat”.

MIÉRT „SZABADRABOK” A VERSEK?

*Bevillan odakintről
nem tudod elmondani*

*kisajdul idebentről
nem lehet elmondani*

*ülsz
és nagyokat hallgatsz
visszahallgatod mindezt a kazettára vett csöndtől
már nyugodtan alhatsz
nem félsz
míg élsz*

*vége lesz
ennek a híg melónak
jönnek érted a szabadnapok*

*áthúzod
csöndben összes versedet
megérted miért szabadrabok*

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

A *Zónaidő* című vers szóleleménye, a „szabadrabok” az alkotói önértelmezésben is kiemelt szerepet játszik. Bizonyíték erre, hogy a költő ötvenedik születésnapjára megjelent, az addigi verstermést egybegyűjtő kötetnek is ez a kifejezés szolgált címmel. A zónaidő foglya, a vers alanya kettős hiányérzet elszenvedője. A történelmi korszak és a politikai helyzet határozza meg egyrészt a létezésének minőségét és lehetőségét. (Osztottnak ebben az „élményben” Kelet-Közép-Európa más népei is. Általános kor- és helyjelölő a szó tehát.) Másrészt a léttapasztalat nyelvi megformálásának nehézségét vagy éppen lehetetlenségét érzékelteti. A lemondó gesztus, a versek jelképes érvénytelenítése, áthúzása azonban nem igazolódik az életműben. Éppen ellenkezőleg: ez csupán Nagy Gáspár lírájának egyik, a szintézisben nélkülözhetetlen logikai pólusa vagy végpontja. Ugyanis, ha nincsen képesség vagy lehetőség az igazság kimondására, akkor hallgatni kell: „AKINEK MÁR NINCS TÖBB TITKA / BECSUKÓDNI, MINT A BICSKA!” – olvasható *A halántékon lőtt versek emlékműve mögött* című opusban. Az alternatíva adott, az elhallgatással járó következmények azonban az egész élet lefokozásával kísértenek.

A kint és a bent kettőssége a versben a létezés partikuláris, időhöz és térhez rendelt, illetve az univerzális, a kötöttségektől eloldott, a személyiség belső világából megközelíthető, metafizikus arculatait hivatott jelölni. A keresztény felfogásban a teremtés folyamat, időben kibomló fölöttes értelem. Teleologikus történet: ahogyan kezdete volt a világnak, úgy vége is lesz. A létezés egyszerre tekinthető bizonyos szempontból determináltnak és a célba érő jövő felé nyitottnak. Előre meghatározott az idő folyamata, mert a kereszténység a megvalósult ígéret vallása. Jézus személyében, Isten tettet öltött Igéjében, ahogyan megígértetett, bekövetkezett a megváltás. A megváltó ígérete a világ végéről, az utolsó ítéletről amaz új ígéret, mely felé a történelem halad. A lét egyszeri, térhez, időhöz és nyelvhez kötött, ellenben a halál elkerülhetetlensége valójában az egyetlen megmásíthatatlan bizonyossága. Egzisztenciája nyitott a cselekvésre, a szabad választásra. Az emberi tapasztalat ahhoz a történelmi közegehez tapad, amelyben megszületik. Ontológiailag szükségszerűen partiális tehát, de részesedhet az igazságból. A saját létkondíciót kell megérteni, illetve azt tudatosítani, hogy az ember mindig egy anyanyelvi hagyomány örököse, és személyiségének alaprétegeit a felnövő közösség kultúrája befolyásolja. E belátások a feltételei annak, hogy a reflexió, az értelmezés aktusában részesedhessen az egyetemes és partikuláris szétszakíthatatlan összetartozásának élményéből. A „szabadrabság” a szintézis evidenciájának az elfogadását jelenti, belátását annak a ténynek, hogy a cselekvés helyességét nem a kortársak jóváhagyása, megegyezése, hanem egyedül az isteni igazság érvényre juttatása igazolja – adott térben és időben.

A rabság érzése a versekben jellemzően a diktatórikus elnyomás és a kulturális székszis eluralkodása okán jelenik meg. Domokos Mátyás mutatott rá, hogy Nagy Gáspár a hetvenes évek gyermeke volt a költészetben. Ez azt jelenti, hogy részesedett mindabból a „dezillúzióból”, amely – máig ható érvénnyel – akkoriban jellemezte a magyar művelődést. Sorolhatók az ebből a forrásból eredő idézetek a *Ködbimnusz-ból*: „józan helybenzsákbantutós korban” élünk, „rettentő agyroncstelepek” veszik körül a költőt, abban az országban, ahol „a latolgatás tűnik a legjobb narkózisnak”,

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

s melynek egyik jelszava a *Noli tangere!*, a „nem érinteni” bizonyos tiltott témákat és politikai tabukat lehet. „Írni a szó egyetemes súlytalansági állapotában”, áll a *Hétparancsolat* című versben. A jelentésüket, hitelüket veszített szavak, a nyelv elzülése olyan mélyen hathat a tudatra, hogy az irodalmi kifejezést is deformálhatja. Az esetleges politikai várakozások és reménykedések meghiúsulásán túl, a szűkebb értelemben vett kulturális életben is új „fenyegetés” tűnt fel: a nyelvelméleti, ismeretelméleti belátásokra hivatkozó esztétikai kétely jelentkezése. Kérdéssé vált a kifejező nyelvbe vetett bizalom, illetve a személyiség önazonosságának mibenléte. Az individuumszemlélet felülvizsgálata a modern személyiséget már eleve a hatalmi-ideológiai, illetve a hatalomgyakorlás bonyolult és kifinomult technikai által teremtett konstrukciónak, erőszakkal létrehozott fikciónak tekintette. Az értelmet is ennek a befolyásolásnak az áldozataként fogta fel, vagy a nyelvi önműködés, az anonim diskurzus szabályai révén létrejött viszonylagosságként. Az igazság és azonosság tételezése felettébb problematikussá vált, leginkább – az azóta eltelt évtizedek kanonizált irodalmi termelését végigtekintve – feloldhatatlan ellentmondásaiban, betöltetlen hiányaiban, emlékeiben ragadható meg immár. Nagy Gáspár pontosan látta, s idejében meg is állapította kora kultúrákritikai beállítódásának két releváns következményét. A közéleti cselekvés értelmének elvitatása, az elfordulás az irodalom nemzeti sorskérdéseket tematizáló válfajától, a tiltakozás jogának fölényes leminősítése a hatalommal, illetve a politikai kiszolgáltatottsággal szembeni vereség beismerésével járt együtt. A modern individuum „szétírása”, dekonstruálása, nyelvi rögzíthetetlenségének tekintélyelve pedig afféle „kultúraváltást” hozott magával, amely radikálisan szakított a keresztény üdvtörténettel, „a semmi tündöklő árnyalatait” (*Nyelv-tan*) hozva magával.

Az alkotóval szembefordult a kora.

Nagy Gáspár válasza a tisztánlátást követelő helyzet tudatból, a szabadsághiányos állapotból ered. Szembe kell szállni a tiltásokkal, a valóságot a maga emberellenes voltában kell megmutatni. Az „élére állított vers”, a „kibiztosított beszéd”, az „aknákon sétálgató, vízen járó” beszéd lehet a „lehűtött versek”, a „ketreces szavak” ellenszere. S „amíg / egy félelemtől / átluggatott / ország roskad / a versek betűire”, addig nem kerülhető ki a belőle következő feladat: a félelem megszüntetése, az egyetemes morális értékekre támaszkodó lelki-szellemi megújulás elősegítése. A rendszerváltozást követő évek magyar politikai valósága valamelyest módosított a szituáción: a hatalom vágyától vezérelt közéleti szócséplésben, tekintélyelvű fecsegésben az Igazság privát, behatárolt érvényességű igazságokra való cserélése ment végbe az egymás ellen forduló „békebeli kannibálok” áldatlan csetepatéja nyomán. A megfigyelő lírikus az ország morális csődjét látta abban, ahogyan bebizonyosodott: a magyarság többsége alkalmatlannak bizonyult a politikai szabadságra.

A poéta a kultúrákritika felülvizsgálatának útján is megpróbálta visszavezetni a kortársakat, a felebarátokat az igazság forrásához. „Uram – bár rendesen vakulगतok – / kegyelmedből talán marad *belül / a látás / s kívül* – ha így akarod – *a kegyetlen nézés*” – fogalmazza meg alapállását, visszatekintő érvénnyel is, a *Magamtól félttem...* című opusban. Az idézetben a „látás” és „nézés” megkülönböztetése ismét csak a teljességszemény, az egzisztenciális cselekvés két terrénumára utal. Kritikája gyakorlatában

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

megfigyelhető az a retorikai kettősség, amely szintetikus nyelvi formákban ölt testet. A konfesszió és az elidegenítő groteszk láttatás, a tragikum, az ironia és szarkazmus illeszkedik egymáshoz a versekben. Másképpen fogalmazva megállapítható, hogy a predikatív, azonosuló, megjelenítő nyelvformálás mellett helyet kap a visszavonó, érvénytelenítő, semlegesítő hatású nyelvhasználat is. E dualitás felhasználja az asszimilálás eszközeit is. A versek a megidézések, a megszólítások révén folyamatos párbeszédet folytatnak a magyar líratörténettel. Ebben az esetben a példaértékűnek érzett eszmények és magatartások nyelvi befogadásáról van szó. Teoretikus elvontságban ez az igazság megismerésének közösségét, az azonos értékek konszenzusát igazolja, melyhez csatlakozik a személyes számvetés versbeli megnyilatkozása. Szerepet kaphat ennek kapcsán a nyelvi archaizálás, a profetikus, prédikátori attitűd, hasonlóan a siralmas énekek, a zsoltáros költészet hagyománya, ahogyan a belső monológ, a meditáció, a valomás és a gyónás beszédhelyzete is. A hatalmi tiltás kikényszerítette „félíg kimondás” lehetősége egy időben az enigmatikus, utalásos, áthallásos jellegű kifejezésmódot is előtérbe tolta. Karakteresen jelen van ugyanakkor a kritika tárgyává tett szemlélet és nyelviség beemelése is a saját versbeszédbe. Az egységbe foglalás alkotói eljárása grammatikai lebontásban a mondatszervezésben (ahogyan azt Gáspári László vizsgálta elemző munkájában [*Mondatösszevonás-típusok és funkciók Nagy Gáspár költői nyelvében*]), sőt a szóteremtésben is kimutatható. A parafrazeálás, a szójátékok, a nyelvi ötletek emblematikusan jellemzik Nagy Gáspár költészetét. Ki ne hallotta volna a „sorsbukfenc”, a „szaltószabadság”, a „mosolyelágazás”, az „öröknyár”, a „tömegsírha” kifejezéseket? A depoetizálás, az ironikus rájátszás, az esetleges travesztia azonban sohasem öncélú. A költő azokkal a jelenségekkel szemben használja ezeket az eszközöket, melyektől elleste, kölcsönvette őket: „hiszen bemutathatnád te is / a költészet minden trükkjeit / az egynapos csodát / a konkrétvers és / szövegek sorát / átverhetnéd a / semmi szigonyát / a banális nagyhalon / soha nem kínálkozik / így az alkalom” (*Csak nézem Olga Korbutot...*). A szarkazmus, a groteszk eltávolítás mindig az állítás, az azonosulás megerősítése érdekében történik. „Az igazság szépsége az egyetlen fogódzója. Aligha igényli a hasonlatok biztonságát, a költőiség mágikus veszszéjét, csak némi szójáték enyhület, többszűtetű ironia a magasban, amint a szóbelő zárójelei vibráltatják a jelentést, mert »a szétzilált szó kibogozza az összekuszált értelmet«” (*Egy ars poetica megvalósulása*) – jellemezte Ágh István e líra effajta arculatát.

SZABADÍTÓT MONDANI

Nagy Gáspár verseinek nyelvelméleti megközelítéséhez Gerhard Ebeling elméletére hivatkozhatunk. Állítása szerint a szó, a mondat egyik lényegi jegye, hogy képes jelenvalóvá tenni rejtett dolgokat, tartalmakat, különösen azt, ami már elmúlt, és ami csak a jövőben valósul majd meg. Azáltal, hogy jelenvalóvá teszi azt, ami nincs jelen, felszabadítja a hallgatókat, akiknek immár nem kell kizárólag a meglevő dolgokhoz kötődniük. Ebeling azt mondja, a nyelvnek erre a „mélydimenziójára” utal az isten szó.

Nagy Gáspár lírája egzisztenciánknak a konkrét történelmi, illetve a mindennapi praktikus létezésen túlmutató valódi értelmére emlékeztet. Az alkotó *Az emléke-*

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

zés joga – Tűnődések a költészetéről című eszmefuttatásában írja: „A jó vers kegyelméből a szüntelen ellenkező, az ellenérzésekkel megvert, a világban rohangáló ember eljuthat a maga damaszkuszi útjáig: beragyoghatja a szabadság elviselhető fénye.” A szabadság fogalma természetesen az igazság és önazonosság értékeihez tartozik, belőlük következnek. A szabadság nem más, mint a megtalált azonoság, részesedés az igazságból, az erkölcsi feladat teljesítése. Fel-feltűnik a versekben a keresés motívuma – „Ha nem keresem / talán sosem talál rám” (*Mai zsoltárkivonat*) –, amely a szabadság élményében megragadható teljesség felé irányul. A költői küldetés a maga evidenciájában mutatattik fel:

*Lefokozott szívűeknek
valami szabadítót mondani
a kapuk alatt*

*görbe utcák
körbefonnak bennünket*

*vérágas szemekkel
kétségbeesik a gyermek*

*lepréselt levelek albuma
következetességre tanít*

*de a levelek már
cégablákhöz szorulnak*

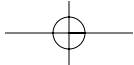
*több évre nyújtott
ősz következik*

*kell valami szabadítót mondani
a kapuk alatt
mielőtt tompán becsukódnak.*

(Szabadítót mondani)

Emlékezni, látni, megnevezni és sohasem félni – a Görömbei András által sorba állított szemléleti alapelvek mind a verbális cselekvés egy-egy konkrét formái. A költő szívesen idézte T. S. Eliotot: „A költészet örökös emlékeztető mindazokra a dolgokra, amelyek csak egyetlen nyelven mondhatók el, és lefordíthatatlanok.” Majd a *Szabadságok* című kötet ajánlójában továbbfűzte a gondolatot: „A költészet minél teljesebb szabadsága egyúttal azt is jelenti, hogy azonnal fölépíti maga körül a személyesség vonzó börtöneit: ahová csak keveseknek lehet ihletett bejárásuk. Amitől a nappal éjszaka, és az éjszaka nappal. A múlt pedig teljes értékű jövő.” Az emlékezés a célba érő és megismételhetetlen, egyszerűségében erkölcsi küldetést hordozó időfolyamat, a jövő bekö-

[*Hatvan éve született Nagy Gáspár*]

vetkeztének tükrében válik nélkülözhetetlenné. Az idő a maga történetében egész, a felejtés kihullás az igazság történetéből. A kimondás, a megnevezés az egyéni és közösségi megmaradás záloga is, mert „vagyunk – és magyarul vagyunk Isten ege alatt” („*Bízál s virágzóbb századokat reméjl!*” – *Válasz a hazabíró jó szavakra*). A félelem nélküliség igénye talán az 1956-os forradalom fénylő példájában ragadható meg a legkövetlenebbül. Nagy Gáspár a szabadságharcosok sorsában igazolva látta időtlen eszményeit. „Cáfolhatatlanul [...] csak a hősöknek és mártíroknak van igazuk”, írja a *Látbatatlan kőre vésem...*-ben. Áldozatukban nyilvánvalóvá lesz, „...most már bizonyosság / hogy a halál és jellem párhuzamosai beérik egymást...” (*Zbigniew Herbert emlékére*). Az árulás, a bevallatlan bűn viszont megmarad a létrontás örök mementójának.

A halál – ahogyan Görömbei András is rámutatott – a végső elszámolás, az erkölcsi szembesülés aktusa. „Mindent elrendező geometriájában” a lét szükségszerű osztottságának a megszűnését várja a „megváltást gyakorló” költő: „egyszer mindent az Ő szemével látunk / jót és rosszat” (*Visszatérés*). Nagy Gáspár „H”-verseinek sorozata a halálra való felkészülés, az időhöz és térhez kötöző hálókttól való szabadulás gondolatát járják körül. A halál természetes szükségszerűségét, a bekövetkezés állapotát érzékelteti a *Tudom, nagy nyári délután lesz* látomása: „Tudom, emlékezetes, nagy nyári délután lesz, / s nem lesz idő megírni, leforgatni, / de mindenki – – – holt és eleven – – – / főszereplőként találkozik / a RENDEZŐVEL...”

Szokolay Sándor észrevétele a lényegét ragadja meg Nagy Gáspár poézisének: „Művészete minden összetevője, belső és külső világának teljes egyensúlya harmonikus rendben él.” Közéleti küzdelmei, személyes önvizsgálatai éppúgy magától értetődően simulnak bele a létezés egységes, logocentrikus szemléletébe, mint ahogyan nagy kompozícióinak, a *Symphonia Ungarorum*, illetve a *Hullámzó vizeken kereszt* üzenete: az egyén és nemzete lelki közösségének felismerése egyben a transzcendentális küldetés megmutatkozása is.

Nagy Gáspár lírai vállalása roppant súlyú, hiszen sikeressége tulajdonképpen a személyes létezés végső minőségének mércéje is, ahogyan arról a költő vallomása bizonyosságot tesz: „A személyiség teljes, egzisztenciális részvételét kívánja a vers a költőtől, a teljes szembenézés és önismeret bátorságát” (*Levél egy fiatal párnak. Posztmodern szíves tanácsok*). A költészet szinte szakrális magasságokba emelkedik a gesztussal, melyben a teremtés misztériumával mutat analógiát – „Isten hatalmas verse / a teremtett Világ” –, mindazonáltal a teremtmény alázata megőrződik: „Bár nap mint nap te is / csak tökéletlen / és felületes olvasója vagy...” (*Isten költeménye*).

Maradandóság, koherencia, ítélet – e költészet leírásának kulcsszavai. Isten, hazá, nemzet, kulturális hagyomány, személyes integritás, szabadság- és üdvösségvágy: az élet szubjektivitása és az abszolútum felé irányultsága forr egybe a nyelv megjelenítő ereje által. Nagy Gáspár művészete a létezés elszigeteltségéből, a céltalanság és értelem nélküliség félelméből az egyetemesbe emel fel, mert „a vers mégis maga a remény”.

